

การพัฒนาและสนับสนุน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา: ข้อเสนอสู่พื้นที่และนโยบาย

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพัฒนาและสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา: ข้อเสนอสู่พื้นที่และนโยบาย

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564 จำนวน 1,000 เล่ม
ISBN 978-616-93691-8-9

สงวนลิขสิทธิ์/จัดทำ

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียน

รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.วรรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.กชกร จุยมณี

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.ระวี จุฑาศงศ์

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น.ส.ชุตินา ชุมพงศ์

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส.ปิ่นทาร์ย์ ทันทสุวรรณ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายปิยวัช ชำนาญกิจ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการเล่ม/พิสูจน์อักษร

น.ส.ดانا โมหะหมัดรักษาผล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการศิลปกรรม

น.ส.อรสมน ศานตวิวงศ์สกุล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่

บริษัท นารูจ จำกัด เลขที่ 12 ซ.รามอินทรา 14 แยก 1 ถ.รามอินทรา

แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10230

โทรศัพท์ 0-2943-7006 โทรสาร 0-2943-7239

อีเมล narujprinting@gmail.com เว็บไซต์ <https://www.narujprinting.com/>

**การพัฒนาและสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา:
ข้อเสนอสู่พื้นที่และนโยบาย**

คำนำ

หนังสือเรื่องการพัฒนาและสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา: ข้อเสนอสู่พื้นที่และนโยบาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โดยจัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอสาระสำคัญในเชิงข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐในการสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

สาระสำคัญของหนังสือนี้ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการติดตามผลการดำเนินการของโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปีการศึกษา 2563 ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ทั้งทางเอกสาร การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การลงพื้นที่ที่ดำเนินการของโครงการ และการจัดเวทีถอดบทเรียนร่วมกับทุกโครงการดังกล่าว ทำให้ได้ข้อเสนอแนะและข้อเสนอเชิงนโยบายที่มาจากการทำงานในพื้นที่จริงและสถานการณ์จริง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และภาครัฐที่จะนำไปเป็นแนวทางหรือแนวนโยบายเพื่อช่วยกันในการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษา โดยพัฒนาระบบการค้นหา เฝ้าระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ติดตาม ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าศึกษาต่อหรือได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ รวมทั้งป้องกันเด็กออกจากระบบการศึกษา

ขอขอบคุณทุกโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้ดำเนินการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา และให้ข้อมูลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะและข้อเสนอเชิงนโยบาย และขอขอบคุณกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่ให้การสนับสนุนในการพัฒนาหนังสือครั้งนี้

คณะผู้จัดทำ
กรกฎาคม 2564

สารบัญ

คำนำ	4
สารบัญ	5
บทที่ 1 บทนำ	6
บทที่ 2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล	12
บทที่ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา	37
บทที่ 4 บทสรุป	46
เอกสารอ้างอิง	50

บทที่ 1

บทนำ

<https://www.sdgmovement.com/aboutsdgs/>

ในที่ประชุมสมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งริเริ่มจากการประชุม Rio+20 (United Nations Development Program, 2016) เป็นการร่วมกันกำหนดทิศทางอนาคตของโลกโดยเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 เรื่อยมาจนถึง ค.ศ. 2030 ประกอบไปด้วยเป้าหมายหลัก 17 ประการ เป้าประสงค์ 169 ข้อ ซึ่งครอบคลุมไปด้วย 3 เสาหลัก คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื้อหาการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ครอบคลุมจะยึดถือหลัก “No one left behind” หรือจะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง และประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 193 ประเทศที่เข้าร่วมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยเช่นกัน

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งถึง และเป็นธรรม เป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเป้าหมายด้านการศึกษาเป็นเป้าหมายที่ 4 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีสาระสำคัญคือ การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างเท่าเทียม ทั้งถึง และส่งเสริมโอกาส

ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (สหประชาชาติ ประเทศไทย, ม.ป.ป.) ทั้งนี้การวางเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกนั้น เด็กและเยาวชนทุกคนทุกกลุ่มในสังคมต้องได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับชั้นอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สร้างโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้นในระดับอุดมศึกษา ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ครอบคลุมไปจนถึงการจัดการเรียนรู้กับประชากรนอกเหนือวัยเรียนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นกลไกหลักสำคัญของการพัฒนาประชากรของประเทศ โดยเฉพาะประชากรเด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนเป็นกลุ่มที่กฎหมายให้ความสำคัญมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งมีจุดเน้นด้านการพัฒนาการศึกษาที่มุ่งสร้างโอกาสและความเท่าเทียมทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ที่กล่าวว่าการจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และรัฐต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

อย่างไรก็ตามด้วยสภาพความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่าง ๆ ของโลก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมีความสลับซับซ้อนยากที่จะเข้าใจ ปรากฏการณ์รอบตัวที่มีการเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสิ่งคมอุตสาหกรรมและดิจิทัล ชุมชนชนบทเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองและการติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันที่กำลังเผชิญปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะการขาดผู้เลี้ยงดู และการเลี้ยงดูที่ดี ทั้งในด้านอาหาร สภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และจิตใจ ในด้านการให้ความรักความอบอุ่น ความมั่นคง การศึกษาและสภาพแวดล้อม ปัญหาความยากจนและช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน การขาดโอกาสทางการศึกษา และความเสื่อมโทรมของทรัพยากร การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในปัจจุบันสะท้อนมุมมองการขยายตัวของประเทศได้ทั้งในด้านความมั่งคั่งและความก้าวหน้า ที่ทัดเทียมกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ขณะเดียวกันความเจริญเติบโตดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางฐานะเศรษฐกิจ สังคม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึงและส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนในสังคมที่มีสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีเท่าที่ควรและไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ที่เลวร้ายไปกว่านั้น ยังมีเด็กซึ่งต้องกลายมาเป็นเด็กนอกระบบการศึกษาที่ด้อยโอกาสรวมอยู่ด้วยจนอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งตักค้ำของการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน

เด็กนอกระบบการศึกษา คือ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2-25 ปี ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่ในระบบการศึกษาของสังกัดงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สังกัดกรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563)

UNESCO (2019) ได้รายงานสถานการณ์เด็กนอกระบบการศึกษาในปี 2561 โดยพบว่าทั่วโลก ยังคงมีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา จำนวนทั้งหมด 258.4 ล้านคน เป็นเด็กวัยประถมศึกษา (ช่วงอายุ 6-11 ปี) 59.1 ล้านคน หรือร้อยละ 23 เด็กวัยมัธยมศึกษาตอนต้น (ช่วงอายุ 12-14 ปี) 61.5 ล้านคน หรือร้อยละ 24 และเด็กวัยมัธยมศึกษาตอนปลาย (ช่วงอายุ 15-17 ปี) 137.8 ล้านคน หรือร้อยละ 53 สำหรับประเทศไทยข้อมูลจากระบบสารสนเทศ iSEE ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พบว่าในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาหรือเด็กที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา ช่วงอายุ 3-17 ปี จำนวนมากกว่า 800,000 คน เมื่อจำแนกเด็กนอกระบบการศึกษาตามประเภทปัญหาพบในหลายกลุ่ม เช่น เด็กบนท้องถนน เด็กชาติพันธุ์ เด็กพลัดถิ่น/เด็กที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ เด็กกำพร้า เด็กที่ใช้แรงงาน เด็กในระบบการศึกษาทางเลือกที่ยังไม่ได้รับการอุดหนุนทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม ตามมาตรา 12 เด็กในครอบครัวแห่งกลาง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากสาธารณภัย เด็กพิเศษทางร่างกาย/จิตใจ เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กท้องไม่พร้อม เด็กยากจนพิเศษ เด็กเคลื่อนย้ายตามครอบครัว เด็กที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงทางเพศ และเด็กที่ประสบปัญหาเฉพาะอื่น ๆ เช่น เด็กที่อยู่ในชุมชนแออัด

นิโคลัส เบอร์เนตต์ (2557) นักเศรษฐศาสตร์การศึกษา อดีตผู้บริหารระดับสูงของยูเนสโกและธนาคารโลก ประเมินการไว้ว่า ปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาจะสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศไทยเป็นมูลค่าสูงถึง 330,000 ล้านบาททุกปี คิดเป็นร้อยละ 3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของประเทศ ซึ่งเท่ากับค่าเฉลี่ยของการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าระบบการศึกษาของไทยจะลงทุนสูง แต่สถานการณ์ของเด็กนอกระบบการศึกษาของไทยยังคงมีแนวโน้มแย่ลงในทุกพื้นที่ของประเทศซึ่งสร้างความเสียหายแก่โอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ออกจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) สอดคล้องกับสมพงษ์ จิตระดับ (2562) ที่พบว่าในปี 2562 ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนอายุ 2-25 ปีอยู่นอกระบบการศึกษามากกว่า 8 แสนคน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนสูงขึ้นและมีความเสี่ยงที่จะเข้าสู่จรรยาจราย 3 เรื่อง คือ เป็นแรงงานรายได้ต่ำ มีความเสี่ยงอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพ การค้าประเวณี โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง และยิวอาชญากรที่ตกอยู่ในวังวนยาเสพติดและลักขโมย

School of Changemakers (2020) ได้สรุปสาเหตุที่ทำให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนกลางคันและไม่จบการศึกษาภาคบังคับตามที่กฎหมายกำหนดไว้ 3 สถานการณ์ ประกอบด้วย 1) เด็กมี “ความจำเป็น” มีเงื่อนไขส่วนตัวที่ไม่สามารถเรียนต่อได้จนจบ ทำให้คิดว่าการเรียนเป็นการเสียเวลาหรือเสียประโยชน์ เป็นสถานการณ์ที่มักจะเกิดขึ้นในครอบครัวยากจนที่มีหนี้สิน เด็กอพยพย้ายถิ่นตามผู้ปกครอง เด็กแต่งงาน เด็กตั้งครรรค์ 2) เด็กมีปัญหาพฤติกรรมเป็นตัวอย่างไม่ดีกับผู้อื่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือได้โดยการให้การสนับสนุนหรือให้โอกาส แต่ในความเป็นจริงวิธีแก้ไขปัญหาของสังคมยังเป็นไปในเชิงลงโทษ เพราะถูกมองว่าไม่คู่ควรกับการลงทุนด้านการศึกษาและไม่มีอนาคตที่ก้าวหน้า เด็กกลุ่มนี้จึงมักจะรู้สึกแปลกแยกจากสังคม เช่น เด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว เด็กมีประวัติต้องคดี ตัดยา ตั้งครรรค์ไม่พร้อม และ 3) เด็กไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการศึกษาที่เหมาะสม เนื่องจากการเรียนการสอนส่วนใหญ่เป็นรูปแบบเดียวที่เหมาะสมกับทุกคน (One size fits all) ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรับรองเด็กทั่วไป ไม่ครอบคลุมปัญหาที่มีความหลากหลายและเฉพาะตัวของเด็กกลุ่มอื่น เช่น เด็กกำพร้า เด็กยากจน เด็กที่บ้านห่างไกล เด็กพิการ เด็กในสามจังหวัดชายแดนใต้ เด็กชาติพันธุ์ เด็กที่กีดตันจากการเรียน การแข่งขันที่โรงเรียน

แนวคิดเรื่องการป้องกันและการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาได้ปรากฏอยู่ในแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการศึกษา ซึ่งได้ให้ความสำคัญและกำหนดเป้าหมายให้เด็กนอกระบบการศึกษากลับเข้าศึกษาต่ออย่างน้อยจนจบการศึกษาระดับภาคบังคับ และได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้ การดำเนินงานในเรื่องนี้จึงเป็นโจทย์ทางนโยบายที่สำคัญ

ในส่วนของครุฑนอกระบบการศึกษา ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ (2563) ได้สังเคราะห์และนิยามความหมายครุฑนอกระบบการศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลครุฑนอกระบบการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จำนวนประมาณ 180 หน่วยงาน พบว่า 1) ครุฑนอกระบบการศึกษาในภาคเอกชนจะเป็นผู้ที่ทำงานโดยไม่มีสังกัดใด ๆ มีทั้งที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครู ชื่อเรียกอาจแตกต่างกัน เช่น ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ครูมอแกน ครูช่างถนน หรือครูสอนเด็กเร่ร่อน ซึ่งทำงานนอกพื้นที่โรงเรียน และทำงานกับเด็กนอกระบบที่เป็นเด็กด้อยโอกาส หรือเด็กในสภาวะยากลำบาก กลุ่มเสี่ยง ไปจนถึงเด็กเร่ร่อนบนท้องถนน (ถาวร และ/หรือ ชั่วคราว) และเด็กกลุ่มต่างด้าว โดยมีบทบาทเน้นการสอนวิชาชีวิตหรือทักษะต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะแสวงหางบประมาณด้วยตนเองหรือมีมูลนิธิ สมาคมให้การสนับสนุน 2) การทำงานขององค์กร กลุ่มคน หรือบุคคลที่ช่วยเหลือดูแลเด็กและเยาวชนในกลุ่มต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับหลายหน่วยงาน บางกรณีอาจต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายได้ที่ได้จากเงินงบประมาณหรือเงินบริจาค เครื่องมือและบุคลากรในทีมงานปัจจุบันมีไม่เพียงพอ หรือแม้แต่ปัญหาบางประการที่อาจเกิดจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐเอง และ 3) ครุฑนอกระบบการศึกษายังมีความต้องการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อให้สามารถช่วยเหลือและพัฒนาเด็กนอกระบบให้มีทักษะที่เหมาะสม มีระบบการทำงานที่ดี และเรียนรู้เพื่อสามารถเพิ่มพูนความรู้ได้ตามความถนัดและต้องการของแต่ละบุคคล ได้แก่ 1) การทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงาน ทักษะและองค์ความรู้จำเป็น ระบบการติดตามสถานการณ์ปัจจุบัน และพัฒนาระบบการส่งต่อเด็กเป็นรายกรณี 2) การเพิ่มพูนศักยภาพตนเองในด้านกฎหมายเกี่ยวกับเด็ก และทักษะการให้คำปรึกษา และ 3) การทำงานของครุฑนอกระบบการศึกษายังต้องแสวงหางบประมาณเพื่อมาสนับสนุนการช่วยเหลือและพัฒนาทักษะที่จำเป็นให้แก่เด็กและเยาวชน เช่น ทักษะการเรียนรู้ ทักษะการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และทักษะอาชีพเพื่อให้แก่เด็กและเยาวชนให้มีรายได้เลี้ยงชีพและครอบครัว

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาได้ส่งเสริมให้มีการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563 ขึ้น โดยมีข้อค้นพบ คือรูปแบบการทำงานเพื่อดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยนั้นมีทั้งที่หน่วยงานภาครัฐหรือภาคประชาสังคมเป็นผู้ดำเนินการหลัก และการทำงานร่วมกันในลักษณะภาคีเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ทั้งนี้ต้องอาศัยการทำงานที่สอดประสานกันเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลเด็กนอกระบบ โดยมีบุคคลที่สำคัญในการดูแลเด็กกลุ่มนี้คือ “ครูนอกระบบการศึกษา” จากผลการดำเนินงานขององค์กร 66 แห่ง ทำให้ค้นพบตัวตนของครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 74 จังหวัด ก่อให้เกิดการเปิดพื้นที่การทำงานด้านเด็กนอกระบบการศึกษา ค้นพบวิธีการค้นหา พัฒนาและส่งต่อความช่วยเหลือแก่เด็กนอกระบบศึกษา ยกระดับทักษะและเครื่องมือในการทำงานสำหรับครูนอกระบบการศึกษา เกิดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่ายในพื้นที่เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษา

จากสถานการณ์ของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาดังกล่าวมา ซึ่งนำไปสู่การคำนึงถึงการป้องกันและการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ปรากฏอยู่ในแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการศึกษา ซึ่งได้ให้ความสำคัญและกำหนดเป้าหมายให้เด็กนอกระบบการศึกษากลับเข้าศึกษาอย่างน้อยจนจบการศึกษาภาคบังคับและได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้ การดำเนินงานในเรื่องนี้จึงเป็นโจทย์ทางนโยบายที่สำคัญ โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งจะกล่าวในบทต่อ ๆ ไป

บทที่ 2

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล

จากการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563 ขององค์กรของรัฐองค์กรเอกชนและองค์กรภาคประชาสังคมที่สนับสนุนโดย กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ได้ดำเนินการกับกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นกลุ่มหลัก ๆ คือ เด็กพิการในชุมชน เด็กยากจนในชุมชน เด็กและเยาวชนใน กระบวนการยุติธรรม เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่าได้มีการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาให้ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และมีโอกาสเข้ารับการเรียนรู้ได้ตาม ศักยภาพและความต้องการ โดยร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญและมีต้นทุน ในการทำงานมาแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินงานบนพื้นฐานตามภารกิจขององค์กร แต่บางส่วน ยังขาดการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือหากมีการทำงานที่เชื่อมโยงกันจะเป็น ลักษณะของความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าการเชื่อมโยงเชิงระบบ ทำให้ขาดความต่อเนื่อง ในการดูแลกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเห็นได้จากผลการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็น กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานในลักษณะการจัดการเรียนรู้บนฐานกิจกรรม (Activity based) ที่เป็นการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ในขณะที่ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นส่วนน้อยที่ได้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ ที่ดำเนินการโดยสถาบันทางสังคม และศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการโดยสถานประกอบการ

ในส่วนของผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จากการดำเนินงานโครงการ สนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563 ได้มีการพัฒนาศักยภาพ

และทักษะของครูหรือผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งกลุ่มครูนักพัฒนา ครูประจำการ และครูจิตอาสา ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ ได้แก่ การสร้างปฏิสัมพันธ์และปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ การวางแผน การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จิตวิทยาเด็ก ระบบการคุ้มครองเด็ก การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

อย่างไรก็ตามพบว่าองค์กรที่ดูแลและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษากำลัง ประสบสภาวะการขาดแคลนทรัพยากรในการทำงาน ซึ่งพบทั้งในองค์กรภาคประชาสังคมที่มี ข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และอำนาจหน้าที่ในการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา หรือ แม้แต่หน่วยงานรัฐ เช่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ที่มีอัตราจ้างครูสอนเด็กด้อยโอกาส ในพื้นที่เทศบาล แต่ยังคงขาดสวัสดิการและความมั่นคงในอาชีพ จึงขาดแรงจูงใจในการทำงานอย่างต่อเนื่อง การดูแลช่วยเหลือเด็กจึงจำเป็นต้องหาอาสาสมัครในพื้นที่มาช่วยดำเนินงาน โดยในบทนี้ขอแบ่งการนำเสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบ การศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล ทั้งหมด 6 ตอน ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม และครูที่ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรม

เด็กในกระบวนการยุติธรรมเป็นบุคคลที่มีการกระทำความผิด มีอายุไม่ถึง ยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ที่ได้รับการพิจารณาตามคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัว ให้เข้ารับ การแก้ไข บำบัด และฟื้นฟู ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึก และอบรมเด็กและเยาวชน ทั้งนี้การส่งเสริมการเรียนรู้ เด็กในกระบวนการยุติธรรมจำเป็นต้องมีการส่งเสริมการร่วมมือ กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อการเข้าถึงคุณภาพการศึกษา ขั้นพื้นฐานตามชั้นเรียนและช่วงวัย และการพัฒนาทักษะ อาชีพตามที่เด็กให้ความสนใจ เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเอง ไม่ให้เข้าไปสู่วงจรของการก้าวพลาดหรือกระทำผิดซ้ำอีกครั้ง ซึ่งมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ดำเนินงานดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม

1.1.1 การคำนึงถึงกลไกทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิเด็กในการเข้าถึงการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับตนเองของเด็ก ทั้งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

1.1.2 ส่งเสริมให้ครูและเจ้าหน้าที่ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรมได้เห็นภาพกลไกการศึกษาที่มีหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบการศึกษาตามกระแสหลัก การศึกษาทางเลือก การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ซึ่งเด็กในศูนย์ฝึกมักเป็นเด็กที่โตที่เหมาะสมกับการเรียนแบบการเรียนรู้บนฐานการทำงานเพื่อเสริมกับหลักสูตรของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และเพื่อให้เด็กได้พบตนเองในเชิงอาชีพและการทำงาน

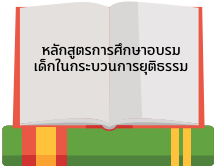
1.1.3 ครูควรทำความเข้าใจภูมิสังคมของเด็ก เรียนรู้ลีลาการเรียนรู้ของเด็ก (Learning Style) เพื่อการออกแบบการทำงานและการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะกับเด็กแต่ละกลุ่ม แต่ละคน

1.1.4 จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระราชบัญญัติการบริหารการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พ.ศ. 2561 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะพบว่า กรมพินิจและคุ้มครอง

เด็กและเยาวชนสามารถบริหารจัดการจัดทำหลักสูตรการศึกษาอบรมเด็กในกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมได้ภายในหน่วยงานเพิ่มเติม

จากนโยบายการศึกษาปัจจุบันซึ่งผูกภาระงานการศึกษาไว้กับหน่วยงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เพื่อขยายขอบเขตการปฏิบัติงานให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างแนวทางการปรับพฤติกรรมการเรียนรู้ไปสู่เส้นทางการสร้างตัวตนอย่างมีความหมายใหม่ให้กับเด็กและเยาวชนได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง

1.1.5 คุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กในกระบวนการยุติธรรม จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในศูนย์ฝึกตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน การทำกิจกรรมในเวลาเรียน นอกเวลาเรียน กิจกรรมในกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมบำบัดฟื้นฟู กิจกรรมพัฒนาทักษะตามความสนใจ งานอดิเรก งานจิตอาสา สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สมรรถนะสำคัญในการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์

และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ที่สอดคล้องกับเกณฑ์วัดและประเมินผลเทียบเคียงกับคุณภาพ การศึกษาขั้นพื้นฐานได้จากการประเมินผลตามสภาพจริง เพียงมีการเพิ่มเติมกระบวนการ เรียนรู้ตามความสนใจ พัฒนาทักษะให้เป็นความถนัดและความเชี่ยวชาญ เพื่อวางเป้าหมาย ในการทำงานและการศึกษาต่อไปในอนาคตต่อไป โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยง คุณค่าที่เกิดประโยชน์กับเด็กอย่างแท้จริง

1.1.6 การบริหารจัดการเวลาในการออกแบบการจัดการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ ของการเสริมสร้างศักยภาพเด็กตามความถนัดและความสนใจ ให้เกิดมิติใหม่ในการกิจ การศึกษาที่รวมภารกิจบำบัดฟื้นฟู การช่วยเหลือติดตาม และการจัดกิจกรรมจาก เครื่องมือให้เกิดความยืดหยุ่นและมีเป้าหมายร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ลดข้อจำกัดของ

การจัดการภาระงานได้อย่างมีคุณภาพ ได้แก่ 1) กิจกรรมศิลปะ มีผลในการสร้างสมาธิเสริมจินตนาการสู่การคิดวิเคราะห์ที่สร้างสรรค์ เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูและเป็นการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาได้ในเวลาเดียวกัน 2) กิจกรรมกีฬา สามารถสร้าง การเรียนรู้ด้านการฝึกวินัย ความมีน้ำใจ การพัฒนาบุคลิกภาพภายใน

การคิดคำนวณ ความสัมพันธ์ในหมู่คณะ และการพัฒนาสุขภาวะทางกายและใจ กิจกรรมกีฬาจึงมิได้เป็นเพียงงานอดิเรกหรือวิชากีฬา แต่ถือได้ว่าเป็น ส่วนหนึ่งของกิจกรรมบำบัดและการพัฒนาคุณภาพการศึกษา แบบองค์รวม และ 3) งานช่าง มีการเรียนรู้ด้านศิลปะ การออกแบบ การคิดคำนวณ ความงาม ความแม่นยำ ความประณีต ความรู้วิทยาศาสตร์ เรื่องสี พื้นผิว วัสดุอุปกรณ์ ความปลอดภัยในการทำงานและการใช้งาน

ต้นทุน ราคาซื้อ ราคาขายที่เป็นธรรม การประสานประโยชน์การทำงานระหว่างผู้ทำงาน และผู้ใช้งานอย่างมีคุณภาพ งานช่างเป็นได้ทั้งกิจกรรมบำบัด การฝึกอาชีพ และการศึกษาในเวลาเดียวกัน กิจกรรมเหล่านี้ เกิดขึ้นแล้วอย่างเป็นรูปธรรมภายในสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ เป็นต้น

1.1.7 ผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เป็นผู้มีความตั้งใจและมีจิตใจที่มุ่งมั่นทำงาน เพื่อเด็ก มีทุนความรู้ ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ระดับสูง แต่ไม่มีโอกาส ใช้ศักยภาพได้เต็มที่ ด้วยภาระงานที่อาจต้องทำหลายหน้าที่ และด้วยองค์ความรู้ที่ยัง เข้าไม่ถึงการออกแบบวิธีการจัดการเรียนรู้และการวัดและประเมินผลที่ต่อบุคคลภาพ

การเรียนรู้ที่แตกต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนขับเคลื่อนการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง การส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และเข้าใจในการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กในทุกด้านให้เป็นทิศทางเดียวกันกับการมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงเด็กตามความต้องการสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็ก

1.1.8 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนมีเครือข่ายมาก ควรมีการออกแบบร่วมกันเพื่อสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพให้กับเด็กอย่างมีเป้าหมายและสอดคล้องกับบริบทของเด็กเพื่อให้การเชื่อมร้อยเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนาระบบเสริมสร้างศักยภาพเด็กของสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ แบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

1.1.9 การมีพื้นที่ทางสังคมทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์เป็น Learning Hub ศูนย์ให้คำปรึกษาหลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางแผนเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น

1.1.10 แนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องภายหลังการปล่อยตัว การเชื่อมร้อยเครือข่ายหลากหลายรูปแบบในภูมิสังคมของเด็กให้หลากหลายทั้งรูปแบบและแนวทางดำเนินงานให้มากเพียงพอต่อการเชื่อมพื้นที่ทางสังคมรองรับแนวทางการดำเนินชีวิตที่เป็นโอกาสครั้งใหม่เพื่อสร้างกระบวนการเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กในกระบวนการยุติธรรมต่อเนื่องและขยายผล จนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งในการสร้างโอกาสการศึกษาต่อและการมีงานทำได้อย่างสอดคล้องกับบริบทความต้องการและศักยภาพที่ของเด็กที่จะมีโอกาสพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องไม่กลับไปตกอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมอย่างไม่มีทางเลือก

1.1.11 ปัจจัยและเงื่อนไขที่จำเป็นต้องคำนึงถึงในการช่วยเหลือและจัดการศึกษาสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม อาทิ 1) ความต้องการโอกาสในการพัฒนาตนเองของเด็ก 2) ความต้องการในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับเด็ก 3) นโยบายและแผนงานของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในการสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกอื่น ๆ ที่ตอบสนองการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน 4) การปรับแผนการดำเนินงาน

ตามความต้องการของเด็กเป็นตัวตั้ง มีความยืดหยุ่นมากพอที่จะรองรับการเข้า-ออก ในทุกระยะ 5) การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ในรูปแบบการศึกษาแบบเดิม และร่วมสร้าง กระบวนทัศน์ในการมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษาเพื่อเด็กในกระบวนการยุติธรรม โดยหาก ผู้จัดการศึกษายังไม่สามารถชดเชยค่าแห่งการเรียนรู้ที่เอาวิชามาเป็นตัวตั้งได้ และ ยังมองไม่เข้าใจการศึกษาทางเลือกแบบกลุ่มประสบการณ์ที่ตอบสนองการเรียนรู้ตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือกลุ่ม อาจส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็ก เพราะจะทำให้ เด็กอึดอัดและไม่รักในการเรียนรู้ในอนาคตได้ 6) การที่เด็กและเยาวชนยังมีความไม่เข้าใจ รูปแบบการเรียนรู้แบบสะเสงหาความรู้ด้วยตัวเอง ขาดความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ ยังยึดติดอยู่กับรูปแบบการเรียนรู้ที่มีการบ่อนวิชาและการไม่ยอมรับตัวเองทำให้การเรียนรู้ บนฐานกิจกรรมหรือกลุ่มประสบการณ์อาจไม่ได้ผล ดังนั้นการให้คำแนะนำและให้กำลังใจ รวมทั้งการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของครูเป็นสิ่งจำเป็น 7) การจัดการศึกษา แบบกลุ่มประสบการณ์ต้องเชื่อมโยงปัญหาด้านการทำมาหากินหรืออาชีพของเด็ก 8) ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้อง “เข้าใจ” เด็กในสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ ทุกคนไม่ใช่ เด็กที่มีปัญหาพิเศษ ที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ก็มีชีวิตเหมือนเด็กทั่ว ๆ ไปในสังคม นอกจากจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดกระบวนการจัดการศึกษา ทางเลือกให้กับเด็กอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ และต้องมี “ความรัก” ที่มีต่อ เด็กทุกคนเหมือนลูกหลานญาติพี่น้องและมี “ความอดทน” ในการทำงานให้ได้อย่าง ต่อเนื่อง เป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เป็นผู้ผู้สังเกต และเอาหัวใจนำทาง สร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กย่อมเรียนรู้ได้ตลอดเวลา โดยไม่รู้ตัวเลยว่ากำลังเรียนรู้ และ 9) การมีแหล่งเรียนรู้ที่เปิดกว้างหลากหลาย

1.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรม

1.2.1 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทาง การศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมความสามารถของครูให้สามารถออกแบบ แผนการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ที่อิงสมรรถนะ การเป็นครูโค้ชหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของการบูรณาการ การเรียนรู้ การศึกษาทางเลือก การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

1.2.2 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและ เยาวชนควรใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ในรูปแบบของการศึกษาจากบทเรียน (Lesson Study) เพื่อใช้ในการพัฒนาครู

1.2.3 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนส่งเสริมให้ครูทำงานแบบมีส่วนร่วมสามารถประสานการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมสุขภาพจิต เพื่อให้สามารถรองรับปัญหา และติดตามเด็กและเยาวชนหลังได้รับบิสรภาพ เป็นต้น กล่าวคือ กศน. ประสานเรื่องให้ความรู้เสริมการฝึกฝนอาชีพเพิ่มเติม เมื่อมีความต้องการหรือยกระดับความสามารถในอาชีพ เสริมความรู้ในเรื่องทักษะชีวิตที่ต่อเนื่อง และสนับสนุนการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์เพื่อปรับคุณวุฒิทางการศึกษา และส่งต่อไปยังกรมพัฒนาฝีมือแรงงานหรือสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประสานเรื่องการจัดการศึกษาและพัฒนาอาชีพเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยเด็ก และสนับสนุนบุคลากรและทรัพยากรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านอาชีพสำหรับเด็ก ส่วนกรมสุขภาพจิต ประสานในเรื่องการดูแลเด็กที่อาจประสบกับปัญหาเดิม ๆ เพื่อให้ผ่านพ้นความยากลำบากไปได้ รวมทั้งการสร้างกำลังใจให้มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ชีวิต และการเข้าถึงผู้ปกครองของเด็ก เพื่อช่วยเหลือในการคลี่คลายปัญหา รวมทั้งให้การช่วยเหลือผู้ปกครองของเด็กในอีกทางหนึ่งด้วย

1.2.4 ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างครูภายในและครูภายนอก โดยการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรมีทั้งครูกระบวนการหรือครูโค้ช ที่จะทำงานและติดตามเด็กเป็นรายบุคคล มีครูเฉพาะทางหรือครูวิชาชีพเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กในเรื่องเฉพาะ และมีครูภายนอกที่มาช่วยเสริมความรู้ในสิ่งที่เด็กต้องการและสนใจเป็นครั้ง ๆ ไป เพื่อให้เห็นทิศทางและทางเลือกใหม่ ๆ อย่างเป็นผู้ที่ช่วยเหนี่ยวนำให้ครูที่อยู่ภายในสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ สำหรับเด็ก

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กพิการและครุ่กัฒนเด็กพิการในชุมชน

เด็กพิการในชุมชนมีลักษณะความบกพร่องของสติปัญญาและความผิดปกติของร่างกายแตกต่างกัน บางรายมีปัญหาล้ำซ้อน เช่น มีความบกพร่องพิการทางร่างกายร่วมกับทางสติปัญญา ทำให้สิ่งที่ต้องการพัฒนา การได้รับการบริการและความช่วยเหลือมีความแตกต่างกัน ดังนั้นข้อเสนอแนะในการช่วยเหลือจึงถูกออกแบบมาให้มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น เพื่อให้ตรงกับปัญหาของเด็กแต่ละกลุ่ม รวมทั้งจัดความช่วยเหลือแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถานบริการทางการแพทย์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กพิการในชุมชน

2.1.1 ปัญหาความพิการและความผิดปกติของเด็กเป็นสิ่งที่ซับซ้อน มีความแตกต่างกันทั้งในแง่ลักษณะ ปัญหา เช่น สติปัญญาคาบเส้น เรียนรู้ช้า แอลดี สมาธิสั้น และบางรายมีความพิการทางกายร่วม และสภาพความเป็นอยู่และฐานะรายได้ของครอบครัว ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อระดับความต้องการพัฒนาและการบริการ รวมทั้งความช่วยเหลือที่แตกต่างกัน โดยไม่รวมถึงเงื่อนไขเชิงบริบทอื่น ๆ เช่น การมีอยู่ของโรงเรียนปกติและโรงเรียนการศึกษาพิเศษ สถานบริการสาธารณสุข และบุคลากรวิชาชีพในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก อีกทั้งเมื่อแยกครอบครัวเป็นกลุ่มที่มีปัญหาสูง ต้นทุนต่ำ ปัญหาปานกลาง และต่ำ ต้นทุนปานกลางและต่ำ และกลุ่มที่มีปัญหาสูงต้นทุนสูง สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการพัฒนาและบริการที่จะตอบสนองปัญหาและความต้องการของเด็กพิการและครอบครัว เป็นเรื่องที่ต้องออกแบบให้มีความหลากหลายและยืดหยุ่นให้ตรงกับปัญหาของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มที่มีปัญหาสูง ต้นทุนต่ำ ต้องการความช่วยเหลือแบบบูรณาการทั้งบริการทางการแพทย์ สวัสดิการ การศึกษาและเศรษฐกิจ ขณะที่กลุ่มที่สามารถดูแลตนเองได้ระดับหนึ่งต้องการระบบบริการที่เป็นสิ่งแวดล้อมให้การสนับสนุน เพื่อให้เด็กและครอบครัวสามารถข้ามผ่านภาวะเหล่านั้นไปได้ (ไซซิดา ภาวสุทธิพิศฐ์ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2.1.2 รูปแบบการพัฒนาและการบริการสำหรับเด็กพิการควรมีความยืดหยุ่นที่อาจมีความเป็นไปได้ในระดับชุมชนคือ 1) รูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีปัญหามาก (กลุ่มปัญหารุนแรง ต้นทุนต่ำ) ที่ควรมีการนำเด็กมาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ

เป็นรายกรณีแล้วสร้างรูปแบบการบริการแบบผสมผสานในระดับพื้นที่ ด้วยการประสานบริการและแบ่งบทบาทระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝ่ายพัฒนาสังคมของเทศบาล/อบต. ทำหน้าที่สำรวจขึ้นทะเบียนสิทธิผู้พิการและช่วยเหลือด้านสังคมเศรษฐกิจกับครอบครัวเด็ก โรงพยาบาลให้การบำบัดรักษาหรือส่งต่อไปรับการรักษาต่อนอกพื้นที่ โรงเรียนการศึกษาพิเศษและโรงเรียนปกติในพื้นที่เพื่อให้การศึกษา 2) รูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีปัญหาความพิการทางการเรียนรู้ด้วยการสร้างระบบการเรียนการสอนโดยชุมชน/ผู้ปกครองที่จะช่วยยกระดับด้านการอ่านการเขียนให้กับเด็ก พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพด้านอื่น ๆ ที่เด็กมีและยกระดับการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก ๆ และ 3) รูปแบบการช่วยเหลือเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงมีปัญหาที่ยังไม่ชัดหรือมีแนวโน้มจะมีปัญหามากขึ้นที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของท้องถิ่นและชุมชน รวมถึงโรงเรียนในการเปิดพื้นที่ให้กับเด็ก ๆ และผู้ปกครองได้มีกิจกรรมการพัฒนาร่วมกันมากขึ้น (โชษิตา ภาวสุทธิโพธิ์ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2.1.3 การสร้างสังคมความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันให้กับเด็กพิการและครอบครัว ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เด็กพิการสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขเช่นเดียวกับคนปกติในสังคม ครอบครัวของเด็กพิการนับเป็นหน่วยสังคมสำคัญที่จะช่วยดูแลเด็กพิการให้ดำเนินชีวิตต่อไปได้ โดยการสร้างองค์ความรู้ในการดูแลรักษา บำบัด และฟื้นฟู จากประสบการณ์ชีวิตของคนในครอบครัวที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทั้งจากการลองผิดลองถูก การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การได้รับความช่วยเหลือ และได้เรียนรู้การดูแล รักษา บำบัด และฟื้นฟูเด็กพิการจากกลุ่มคน สถาบัน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความพิการ แต่ทั้งนี้ความพิการที่มีความแตกต่างหลากหลายและบริบทแวดล้อมของชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่นั้นย่อมต่างกันไป จึงส่งผลให้

ความรู้ที่เป็นอยู่อย่างสากลหรือมีมาตรฐานเดียวนั้นอาจไม่เหมาะกับเด็กพิการและครอบครัวแต่ละครอบครัว การตระหนักในตนเองของครอบครัวเด็กพิการที่จะเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้เพื่อการดูแลเด็กพิการให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จึงเป็นเรื่องสำคัญ อีกทั้งช่วยเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ในการดูแลเด็กพิการให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย สร้างการยอมรับในสังคมต่อความรู้ที่ถูกสร้างจากประสบการณ์ชีวิตของพ่อแม่ของเด็กพิการที่ค่อย ๆ สร้างองค์ความรู้เหล่านั้นขึ้นมามีคุณค่า สามารถใช้ได้จริงกับลูกหลานของตนเอง และพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เป็นการกระจายความรู้ในการดูแลเด็กพิการให้กว้างขวางออกไป

2.1.4 ครอบครัวเด็กพิการในชุมชนไม่สามารถยื่นมือช่วยเหลือได้ตามลำพัง หากต้องการความช่วยเหลือจากผู้คนร่วมสังคมเดียวกัน ทั้งในด้านของการยอมรับในตัวตนและคุณค่าของคนพิการ และความช่วยเหลือเพื่อให้ครอบครัวเด็กพิการสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเท่าเทียม การสร้างเครือข่ายของการช่วยเหลือครอบครัวเด็กพิการในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตให้กับครอบครัวเด็กพิการ ทั้งด้านวิถีของการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานในสังคม ด้วยการได้รับสวัสดิการความช่วยเหลือจากทั้งรัฐและเอกชน เช่น ค่ารักษาพยาบาล การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและภาคบังคับเท่าเทียมกับคนทั่วไป การมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับคนปกติ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนถึงการมีตัวตนอยู่ในชุมชน มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกับผู้อื่นได้ และยังมีเครือข่ายทางสังคมของครอบครัวคนพิการที่มีความเข้าใจ มีความรู้ และพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันบนฐานคิดของการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นฐานแห่งการฟื้นฟูชีวิตสำหรับครอบครัวและเด็กพิการ

2.1.5 การช่วยเหลือเด็กพิการในชุมชนควรดำเนินการอยู่บนแนวคิดการฟื้นฟูชีวิตของคนพิการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBR) โดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย

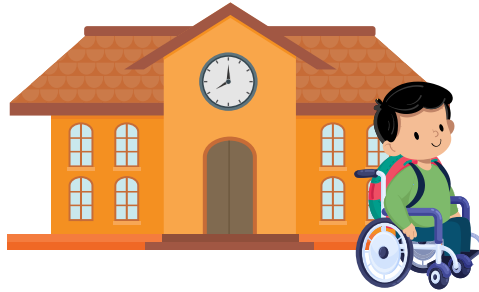
1) สร้างให้เกิดการตระหนักรู้ต่อการดำรงอยู่ของคนพิการในชุมชน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักว่าคนพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ควรมีการเก็บข้อมูล จัดทำทะเบียน และกำหนดการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องไว้ในแผนดำเนินการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ 2) สร้างภาคีเครือข่ายช่วยเหลือครอบครัวเด็กพิการ โดยประสานร่วมมือกันของคนในชุมชน บุคลากรจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สถานพยาบาล โรงเรียน ศูนย์ กศน. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมให้กับครอบครัวเด็กพิการให้สามารถร่วมกันดูแลเด็กพิการ มิใช่การทิ้งให้เป็นปัญหาเฉพาะของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง และ 3) สร้างเครือข่ายครอบครัวเด็กพิการให้สามารถเรียนรู้ แบ่งปันความรู้ร่วมกัน ให้ความช่วยเหลือกันเองในกลุ่มครอบครัวเด็กพิการ และยังทำให้สามารถเข้าถึงความช่วยเหลืออื่น ๆ ได้สะดวกขึ้นกว่าการดำเนินชีวิตตามลำพัง อีกทั้งยังได้สร้างพื้นฐานทางสังคมที่ปลอดภัยและเท่าเทียมให้กับเด็กพิการในชุมชนอีกด้วย

2.1.6 การส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาเด็กพิการ ซึ่งประกอบด้วย ครอบครัวเด็กพิการ องค์กรภาคเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยครอบครัวเด็กพิการมีบทบาทในการดูแลและส่งเสริมพัฒนาการเด็กพิการ เข้าร่วมกลุ่มและสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เป็นไปได้อาจรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการโดยครอบครัว องค์กรภาคเอกชนมีบทบาทในการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพ ทุนสนับสนุน ส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการโดยองค์กรภาคเอกชน องค์กรภาครัฐ ทางด้านการศึกษา มีการจัดการศึกษาพิเศษ สนับสนุนเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก

สื่อ บริการ ความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ทางด้านการแพทย์ ให้การรักษาฟื้นฟู บำบัด ทางด้านสังคมให้สวัสดิการสังคมการอยู่ร่วมในสังคม สิทธิทางด้านอาชีพให้บริการฝึกอาชีพ จัดหางานพัฒนาฝีมือ โดยทุกหน่วยงานส่งเสริมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการ โดยองค์กรภาครัฐ สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในด้านสวัสดิการสังคม เบี้ยยังชีพ สนับสนุนงบประมาณ และส่งเสริมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมในชุมชน การพัฒนาเด็กพิการนั้นทุกภาคส่วนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กพิการเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นในการพัฒนาเด็กพิการจึงจำเป็นต้องมีการจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้ปกครองและสร้างเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อพัฒนาเด็กพิการ

2.1.7 ควรมีการผลักดันให้มีศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการ ในชุมชน ที่อาจมีที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจะมีบทบาทเป็นพื้นที่ที่ครูครุณาที่เป็นผู้มีจิตอาสาจากครอบครัว ชุมชน และองค์กร ในพื้นที่ ทำงานในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้อุปกรณ์เตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน

2.1.8 ควรมีการประสานงานกันระหว่างชุมชนหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ เพื่อการส่งต่อเด็กสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน เช่น ส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์ กศน. โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม หรืออาจมีการรวมตัวกัน เป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิด ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนโดยทั่วไป โดยใช้หลักสูตรตามกลุ่มประสบการณ์ที่สอดคล้องกับลักษณะและวิถีชีวิตของเด็ก ตามหลักเกณฑ์ในการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และมีการประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน เป็นไปเพื่อการดูแลเด็กขณะอยู่ในชุมชน โดยหากพบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วน จะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือ เด็กเยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

2.1.9 ความพิการมักถูกรับรู้ว่าเป็นความผิดปกติทางกาย หรือจิตใจที่เห็นชัดเจน และเป็นภาพลบ ดังนั้น การกำหนดให้การอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ เป็นความพิการทางการเรียนรู้จึงไม่เพียงขัดแย้งกับการรับรู้ของสังคมและผู้ปกครองแต่ยังนำไปสู่การถูก ตีตราทางสังคม ที่สำคัญคือ ความพิการทางการเรียนจะไม่ได้เป็นความผิดปกติที่มีข้อจำกัด ในชีวิตด้านอื่น ๆ เท่านั้น แต่ในเชิงวิชาการและเครื่องมือที่ใช้วัดยังมีข้อจำกัดในการแยกแยะ สาเหตุและต้องใช้เวลาวิจัยเฉพาะคือนักจิตวิทยาคลินิกเท่านั้น เด็กที่มีปัญหาความพิการ ทางการเรียนรู้จำนวนไม่น้อย เป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาที่ไม่สามารถออกแบบ

หลักสูตรการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของเด็ก จึงมีผลให้กลุ่มเด็กที่ขาดโอกาส เหล่านี้ไม่ได้รับการช่วยเหลือ ฟันฟู ทั้งจากครูและผู้ปกครองที่เหมาะสมและดีพอ ทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าปัญหาความผิดปกติทางการเรียนรู้ในเด็กมีความจำเป็นต้องได้รับการทบทวน ในเชิงวิชาการและกฎหมายให้ชัดเจน โดยเฉพาะการกำหนดว่าความผิดปกติระดับใด ที่ควรนับเป็นความพิการอย่างแท้จริง (ไซซิดา ภาวสุทธิพิเชษฐ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการในชุมชน

2.2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรเป็นเจ้าภาพร่วมกับศูนย์การศึกษา พิเศษ และโรงพยาบาลในพื้นที่ร่วมกันในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการในชุมชน โดยส่วนใหญ่ เป็นผู้ปกครองเด็ก อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และคนในชุมชน ให้เรียนรู้ระบบการดูแลเด็กที่ใช้ระบบการดูแลเด็กพิการโดยใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน ส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพความพิการของความพิการแต่ละรูปแบบ และ มีความสามารถในการศึกษาและวิเคราะห์เด็กเป็นรายกรณี เพื่อนำไปสู่การออกแบบ การช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลได้อย่างสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเด็ก การวางแผนการดูแลในระยะเปลี่ยนผ่าน เพื่อการดูแลเด็กได้อย่างต่อเนื่องและเท่าทัน การเปลี่ยนแปลง และการประสานงานเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กตาม สภาพปัญหา

2.2.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรเป็นเจ้าภาพในการพัฒนา ครูที่สอนอาชีพสำหรับเด็กให้สามารถออกแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่อิง สมรรถนะที่สอดคล้องกับอาชีพและเหมาะสมกับเด็ก

2.2.3 ควรนำหลักการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ในรูปแบบของการศึกษาจากบทเรียน (Lesson Study) มาใช้ในการพัฒนา ครูผู้ดูแลเด็กพิการ

2.2.4 ส่งเสริมให้ครูผู้ดูแลเด็กพิการได้รับการพัฒนาหรือศึกษาต่อ ได้รับการอบรมทางด้านวิชาชีพที่หลากหลาย

2.2.5 จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการ และมีค่าตอบแทน มีสวัสดิการให้แก่ครูผู้ดูแลเด็กพิการ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์และครูที่ดูแลเด็กชาติพันธุ์

การพัฒนาเด็กชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง ให้มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีทั้งครูโค้ช ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน และจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น มหาวิทยาลัย โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนสังกัดตำรวจตระเวนชายแดน ศูนย์การเรียนนอกระบบโรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพ และสถาบันต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ ทั้งครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีศักยภาพ สมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เพื่อที่จะนำองค์ความรู้ กระบวนการ วิธีการมาพัฒนาให้ความช่วยเหลือ แบบบูรณาการ ดังนั้นข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์และครูที่ดูแลเด็กชาติพันธุ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์

3.1.1 การจัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์บริบทของเด็ก วิถีชีวิตศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

3.1.2 การพัฒนาหลักสูตรที่เป็นการศึกษาบูรณาการกับชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนออกจากบริบทของเด็กและชุมชน ยึดหยุ่นตามความต้องการของชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3.1.3 การเปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจ โดยจัดกระบวนการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เรียนจากวิถีชีวิตจริง ปฏิบัติจริงบนฐานทรัพยากรในชุมชน ใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว ชุมชนไปสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในพื้นที่กับความรู้นอกพื้นที่ เชื่อมความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

3.1.4 การพัฒนาทักษะชีวิตและการอยู่รอดอย่างมีคุณภาพในพื้นที่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง สร้างอาชีพในท้องถิ่น สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ต่อยอดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเข้าถึงคุณค่า เพื่อพาไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

3.1.5 การให้ความสำคัญของการพัฒนาทักษะอาชีพควบคู่ไปกับการให้คุณค่าของตนเอง รวมถึงการทำให้อาชีพ ผู้ปกครอง เปิดมุมมองต่ออาชีพที่หลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม

3.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูที่ดูแลเด็กชาติพันธุ์

3.2.1 การส่งเสริมให้ครูเป็นครูกระบวนการหรือโค้ช เนื่องจากเป็นการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กที่คล้อย ความสะดวกน็ดและความสนใจ ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์

3.2.2 การประสานเชื่อมโยงครูที่มีความหลากหลาย เป็นผู้รู้จักจริงอยู่ในทุกสถานะและอาชีพที่ “ข้ามพ้นไปประกอบวิชาชีพ” เชื่อมโยงครูบ้าน ครูภูมิปัญญา ครูวัด ครูโรงเรียน ครูอาสา ครูเทคโนโลยี

3.2.3 การส่งเสริมให้ครูเป็นครูที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ให้เด็กและชุมชนร่วมออกแบบหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้กับครู เด็กจึงมีอิสรภาพในการเรียนรู้ ครูจึงไม่เพียงเป็นโค้ช แต่เป็นผู้สร้างผู้เรียนให้เป็น “ผู้รู้” หรือเจ้าภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการค้นพบตนเองของผู้เรียน สร้างทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับผู้เรียนให้สามารถจัดการความรู้ของตนเองสร้างประโยชน์ได้ตามคุณค่าและศักยภาพเฉพาะตนที่แตกต่างกัน

3.2.4 การส่งเสริมให้ครูเรียนรู้การประเมินผลบนการมีส่วนร่วมจากเพื่อน ผู้ปกครอง ชุมชน ครู เครือข่ายและผู้เรียนประเมินตนเองเพื่อพัฒนาตนเอง ผ่านการนำเสนองานในหลากหลายรูปแบบตามสภาพจริงของผู้เรียน ประเมินสิ่งที่นำไปใช้จริงในชีวิต แก้ปัญหาเป็นพึ่งตนเองได้ ทำงานกับผู้อื่นได้ และที่สำคัญคือผู้เรียนจะมีความรักในชุมชนท้องถิ่น ภูมิใจในชาติพันธุ์ สามารถเชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นและสังเคราะห์ความรู้ใหม่มาประยุกต์ต่อยอด เพื่อสร้างการอยู่รอดในพื้นที่ท่ามกลางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงให้เกิดคุณค่าในชุมชนและขยายออกไปสู่สังคม

3.2.5 การส่งเสริมให้ครูเรียนรู้ เปิดพื้นที่และเปิดภูมิทัศน์การเรียนรู้ให้กับเด็กพื้นที่ทุกหนแห่ง คือพื้นที่แห่งการเรียนรู้ เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา กับทุกคน เชื่อมโยงบ้าน วัด โรงเรียน ท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน รัฐ ภาคีเครือข่าย เชื่อมโยงการเรียนรู้

ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมอื่น ผ่านการเรียนรู้ในพื้นที่จริง สร้างเครือข่ายระดับพื้นที่และระหว่างพื้นที่เป็นเครือข่ายทางการศึกษาที่เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญ ร่วมกันพัฒนาเครื่องมือการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยสื่อทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้จริงที่เปิดกว้าง หลากหลาย ทั้งจากธรรมชาติ ดิน ป่า ต้นไม้ สายน้ำ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม หนังสือ สิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ สื่อออนไลน์ เว็บไซต์

3.2.6 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนและการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงวิชาการ และในเชิงจิตใจ เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างคนทำงานในพื้นที่ในประเด็นที่คล้าย ๆ กัน สามารถนำตัวองค์ความรู้ที่ได้รับไปปรับ ประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

3.2.7 การพัฒนาครูอาสาให้มีมากขึ้นในพื้นที่เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนระหว่างครูในพื้นที่ ครูอาสา พ่อแม่ ผู้ปกครอง

3.2.8 การมีมุมมองเชิงระบบของครูโดยคำนึงถึงการพึ่งพาตนเองเป็นฐานการคิด และการทำงานที่สำคัญ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าวและครูที่ดูแลเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าว

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวจำเป็นต้องดำเนินการให้เป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเป็นหน้าที่ที่ต้องใช้การบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาแต่ยังขาดการพัฒนากระบวนการทำงานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล มีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

4.1.1 สนับสนุนปัจจัย 4 ให้เด็กมีเพียงพอในการดำรงชีวิต และเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและการอยู่รอดอย่างมีคุณภาพ ในพื้นที่อยู่ท่ามกลางภัยคุกคามและความเปลี่ยนแปลง สร้างอาชีพ ในท้องถิ่น สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ต่อยอดการพัฒนาท้องถิ่น อย่างเข้าถึงคุณค่า เพื่อพาไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ของชุมชน

4.1.2 จัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์บริบทของเด็ก วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรม ชุมชน โดยคำนึงถึงเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตามตะเข็บชายแดน และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะความละเอียดอ่อน ทางวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน

4.1.3 พัฒนาหลักสูตรที่เป็นการศึกษาบูรณาการกับชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนออกจากบริบทของเด็กและชุมชน ยึดหยุ่นตามสภาพปัญหาและความต้องการ ของเด็กและชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เด็กและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

4.1.4 เปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจ โดยจัดกระบวนการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เรียนจากวิถีชีวิตจริง ปฏิบัติจริงบนฐานทรัพยากรในชุมชน ใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว ชุมชนไปสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ ในพื้นที่กับความรู้นอกพื้นที่ เชื่อมความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

4.1.5 เน้นการพิทักษ์สิทธิและการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเป็นประเด็นละเอียดอ่อนนำไปสู่การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของเด็กและการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาเด็กรายบุคคลได้

4.1.6 การให้พื้นที่หรือช่องทางในการสื่อสารสาธารณะสำหรับเด็กไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าวสำหรับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อการนำเสนอตัวตนหรือเป็นพื้นที่ สำหรับให้เด็กได้ยื่นหัตถ์สื่อสารวิถีชีวิต ศักยภาพและความสนใจ อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจต่อสังคมและทัศนคติที่ดีต่อเด็กกลุ่มนี้

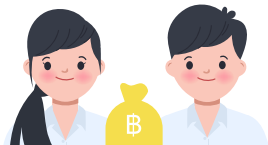

4.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูที่ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

4.2.1 ควรมีระบบการจัดการฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครูผู้ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ทั้งในเรื่องบริบทเชิงวัฒนธรรมของเด็ก ทักษะในการแก้ไขหรือพัฒนาเด็กตามประเด็นสภาพและปัญหาต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหาเรื่องไร้สถานะการเรียน การทำงาน เรียนรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาการพัฒนาการเพื่อการดูแลเด็กและการดูแลจิตใจของตนเอง ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รูปแบบการทำงานกับเด็กในกลุ่มเปราะบางที่ต้องมีความละเอียดอ่อนสูง แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานและการศึกษาแนวใหม่เกี่ยวกับอาชีพใหม่ ๆ หรือเรื่องความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการดูแลเด็ก ช่องทางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ช่องทางการประสานงานเพื่อส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง รวมทั้งการสร้างเครือข่ายคนทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเพื่อสนับสนุนและแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน และมีการการพัฒนาชุมชนนักปฏิบัติที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง

4.2.2 การยกระดับศักยภาพศูนย์การเรียนรู้ที่ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ที่มีระบบการทำงานเพื่อเกื้อหนุนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่อย่างยั่งยืน ในส่วนของชุมชนควรให้ชุมชนแต่ละชุมชนตั้งคณะทำงานที่เป็นรูปธรรม เปิดโอกาสให้แรงงานต่างด้าวเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นศูนย์ช่วยเหลือเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กและเยาวชนเบื้องต้นในการสนับสนุน รวมถึงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม และมีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก

4.2.3 การพิจารณาสวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่ครูผู้ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเนื่องจากการดำเนินงานของครูกลุ่มดังกล่าวในองค์กรภาคประชาสังคมหรือในชุมชนส่วนใหญ่เป็นลักษณะงานแบบอาสาสมัคร จึงไม่ได้รับค่าตอบแทนในขณะที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเกิดขึ้น

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และครุฑ์ทุแลเด็ก

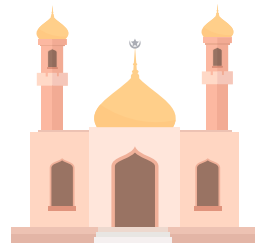
การพัฒนาเด็กและครุมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจและความไว้วางใจของคนในพื้นที่หรือหน่วยงานที่เข้าไปช่วยเหลือ เนื่องจากบางพื้นที่ที่มีความซับซ้อนและเข้าถึงได้ยาก กระบวนการการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านการฝึกทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม และมีทักษะทางอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ต้องมีการสอดแทรกเนื้อหาตามหลักของศาสนาอิสลาม รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่มีการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ปกครอง ภาคประชาสังคม ชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มากยิ่งขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะของผู้ดำเนินงานดังต่อไปนี้

5.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.1.1 การเข้าถึงตัวเด็กมุสลิมที่อยู่นอกระบบการศึกษา ควรประสานการค้นหาและขอความร่วมมือจากผู้ที่ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากคนในพื้นที่

5.1.2 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาเด็กจากหลายหน่วยงานทั้งครอบครัว ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนปอเนาะ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาสังคมที่มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ ในการร่วมกันออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตหรือทักษะอาชีพ และติดตามการส่งต่อเพื่อการศึกษาต่อในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและการพัฒนาอาชีพตามที่ได้กสนใจ เพื่อให้เด็กมีโอกาสที่จะหลุดพ้นจากความยากจน ความไม่เข้าใจในเชิงเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา รวมถึงความรุนแรงในพื้นที่

5.1.3 การสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 สำหรับเด็กมุสลิมที่อยู่นอกระบบการศึกษา ซึ่งใช้หลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม โดยกลุ่มประสบการณ์นอกจากมีเรื่องกลุ่มทักษะชีวิต กลุ่มอาชีพแล้ว ควรมีกิจกรรมด้านศาสนาที่เด็ก ๆ ใช้แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนาในชุมชน คือ โรงเรียนตาดีกาหรือ

โรงเรียนปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้แล้วมาเชื่อมโยงสู่การประเมินคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาขั้นพื้นฐานกับศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการต่อยอดสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น อันจะนำไปสู่โอกาสในการทำงานที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้

5.1.4 การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ที่ปลอดภัย ในทุก ๆ หมู่บ้าน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่พัฒนาจากความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน เพื่อให้เด็กมีพื้นที่การเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบไปด้วย ห้องสมุดชุมชน ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน ห้องวิชาการชุมชน ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ลานกิจกรรมชุมชน

5.1.5 ให้ความรัก สร้างแรงจูงใจ สื่อสารเชิงบวก ส่งเสริมความกล้าแสดงออกให้กับเด็ก

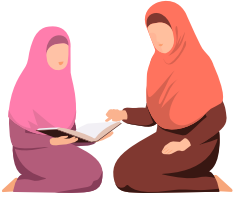
5.1.6 ควรเชื่อมโยงคุณค่าของหลักศาสนาอิสลามกับวิธีการจัดการเรียนรู้ ใช้และสร้างสื่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น การเรียนรู้เชิงรุก การใช้เกม ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาของศาสนากับแนวทางการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กในศตวรรษที่ 21

5.1.7 การร่วมกันระหว่างองค์กรในการพัฒนาหลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์ที่สามารถปรับให้เหมาะกับบริบท รวมทั้งความสนใจของเด็กๆรายบุคคล

5.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูที่ดูแลเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2.1 ส่งเสริมการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องในการดูแลเด็ก ด้วยกระบวนการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) และการพัฒนาบนฐานสมรรถนะ (Competency based Development) เช่น การพัฒนาให้ครูมีความเข้าใจในศาสนาอิสลาม การพัฒนาให้เป็นครูกระบวนการ ครูโค้ช มีพื้นฐานความรู้ทางจิตวิทยา การแนะแนว ชีวิตและอาชีพ เป็นต้น เนื่องจากการพัฒนาครูให้สอดคล้องกับจัดการเรียนรู้และส่งเสริมอาชีพ ให้กับเด็กที่มีอายุ ความถนัดและความสนใจที่แตกต่างกัน มีความสามารถในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem based Learning) ร่วมกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาอิสลาม รวมทั้งมีทีมสนับสนุนในการดำเนินงานทั้งในแง่ของการจัดการศึกษา และการติดตามประเมินผล

5.2.2 ส่งเสริมและต่อยอดการเรียนรู้ผ่านชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) การนิเทศการสอน การพัฒนาตามระบบพี่เลี้ยง หรือแม่ไก่-ลูกไก่ (Mentoring) แลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากประสบการณ์ทำงานจริงร่วมกันระหว่างครูและเจ้าหน้าที่ทำงานกับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด

5.2.3 ส่งเสริมให้ครูเรียนรู้การสร้างขึ้นตอนและกระบวนการเข้าถึงเด็ก โดยเริ่มจากกระบวนการเข้าถึง วิเคราะห์และจัดกลุ่มเด็กตามความต้องการพื้นฐานและการช่วยเหลือเร่งด่วน การคัดกรองปัญหาและช่วยเหลือเด็กโดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ กำหนดบทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือเด็ก ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการให้ความช่วยเหลือ และกำหนดระบบส่งต่อให้ความช่วยเหลือเป็นรายกรณี

5.2.4 มีหน่วยงานรองรับความสามารถของครูผู้ดูแลเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้ได้รับเงินสนับสนุนและสวัสดิการในดูแลสุขภาพความปลอดภัย และที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากสังคม

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กยากจน และครูผู้ดูแลเด็กยากจน

เด็กยากจนในชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่หลากหลาย มีสภาพปัญหา สภาพแวดล้อม ความสนใจและความต้องการแตกต่างกัน ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กยากจนและครูที่ดูแลจึงมีรูปแบบการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และช่วยเหลือเด็กยากจนตามบริบทของพื้นที่ โดยจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนระหว่างเครือข่ายต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน มีรายละเอียดดังนี้

6.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กยากจน

6.1.1 มีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่เหมาะสม โดยต้องบูรณาการทั้งด้านวิชาการ ศีลธรรม จริยธรรม และทักษะการดำรงชีวิตในสัดส่วนที่เหมาะสมและมีมาตรฐานคุณภาพเท่าเทียมกัน เนื้อหากิจกรรมการเรียนรู้ในการสร้างเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับตามความเหมาะสม

6.1.2 จัดการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันของเด็กและสภาพบริบทชุมชน เพื่อให้เกิดการเพิ่มโอกาสสำหรับเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนมากขึ้น ควรมีความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ ได้แก่ ยืดหยุ่น เอกสารหลักฐานที่จำเป็น ดังเช่น กรณีของนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติ ระยะเวลาของการจัดการศึกษาควรพิจารณาให้เหมาะสมกับเด็กยากจนและสภาพครอบครัวโดยเพิ่มการจัดบริการในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยตามความเหมาะสมในบริบทสังคมนั้น ๆ (กัมปนาท บริบูรณ์ และรณิดา เขยชุ่ม, 2553) นอกจากนี้ควรเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเองให้เด็กยากจนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างแรงบันดาลใจ เปิดโอกาส และเปิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ทักษะอาชีพในชุมชน ให้มีหลากหลายประเภท จัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ตั้งครรภ์รวมทั้งให้ความรู้เรื่องการดูแลตนเองเพื่อลดความเสี่ยงที่เด็กจะเกิดมาพิการหรือการให้ความรู้ในการป้องกันการท้องไม่พร้อม เป็นต้น

6.1.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายทางสังคมอย่างจริงจัง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดบริการทางการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กกลุ่มเป้าหมาย และปิดช่องว่างด้านการบริการและการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้ปกครอง การเยี่ยมบ้านและการส่งต่อข้อมูลเด็กจากโรงเรียนถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความจำเป็นเพื่อเพิ่มความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียน ชุมชน บ้าน ครูและเด็ก โดยมีบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้เข้าใจสภาพการอยู่อาศัยและสภาพปัญหาของเด็ก เพื่อวางแผนช่วยเหลือในลำดับต่อไป

6.1.4 ชุมชนควรจัดทำระบบข้อมูลเด็กในชุมชน ในลักษณะโครงข่ายฐานข้อมูลทางสังคมของเด็กและเยาวชนยากจน เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพ และตรวจสอบสถานะทางโอกาสของเด็กในชุมชน และสามารถช่วยเหลือหรือสนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ระบบการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน สามารถส่งต่อเด็กไปถึงสถานศึกษาต่าง ๆ ได้ ไม่ต้องตระเวนหาเด็กให้มาเรียน

6.1.5 ส่งเสริมการจัดทำสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่

1) การดูแลสุขภาพและจิตใจของเด็ก ได้แก่ การจัดโครงการอาหารกลางวันให้ทั่วถึง เพียงพอ และมีคุณภาพเพื่อให้เด็กได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อพัฒนาการทางสมองและร่างกายที่ตักก่อให้เกิดความเสมอภาคในเพื่อนรุ่นเดียวกัน ในด้านพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญา รวมถึงการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ

2) การช่วยเหลือทุนการศึกษา เป็นการเพิ่มโอกาสทางรายได้ ได้แก่

การสนับสนุนทุนการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระให้ครอบครัวของเด็กยากจน ป้องกันการออกกลางคันของเด็ก เนื่องจากต้องไปช่วยครอบครัวทำงาน การพิจารณาให้ทุนการศึกษาควรครอบคลุมถึงความเพียงพอในด้านต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการศึกษาของเด็ก ครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักจะไม่ได้ออกสทางการศึกษาที่ดีซึ่งรูปแบบหนึ่งของการสนับสนุนทางการศึกษาสำหรับเด็กยากจนคือ การป้องกันเด็กเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยใช้การจัดสรรเงินอุดหนุนอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer: CCT) โดยสนับสนุนเงินไปที่ตัวเด็กและครอบครัวเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของเด็กและครอบครัวเพื่อแลกกับการมาเรียนและพัฒนาการด้านร่างกายและการเรียนรู้ที่เหมาะสม และได้รับการติดตามและดูแลในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนสำเร็จการศึกษาโดยครูและผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและครอบครัว

3) การดูแลสวัสดิการในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การดูแลความปลอดภัยเส้นทางและระบบการเดินรถสำหรับเด็กที่มีถิ่นอาศัยไกล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรประสานงานกับโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้บริการรถรับส่งอย่างทั่วถึง ปลอดภัย และเพียงพอต่อความต้องการของเด็ก ๆ ในพื้นที่ห่างไกล (อัญมณี บุรณกานนท์, 2553)

4) การเสริมสร้างความเข้าใจและการสื่อสารสาธารณะ โดยผลิตสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชนทั้งในระดับหน่วยงานที่ดำเนินการ ระดับเครือข่ายหน่วยงานในชุมชน และระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน มองเห็นปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เรียนรู้บทเรียนความสำเร็จร่วมกัน เป็นต้น ผ่านเวทีการพูดคุยแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และการสื่อสารแบบนี้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมออีกทั้งหน่วยงานในระดับนโยบายจะได้เข้าใจสถานการณ์ดังกล่าวด้วย โดยการเผยแพร่ผ่านช่องทางที่หลากหลาย

ได้แก่ ข่าว ภาพข่าว บทความ วิดีโอ สื่อ Info graphic คู่มือการบริหารจัดการสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อมวลชนทั่วไป หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ทีวี วิทยุ เว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย อาทิ เฟสบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ เป็นต้น

6.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูที่ดูแลเด็กยากจน

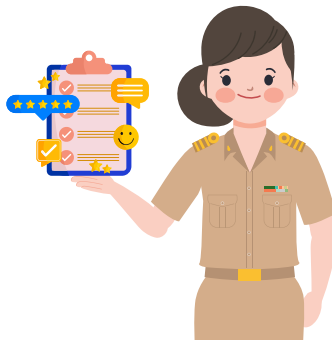
6.2.1 การรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจนโดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก ซึ่งขั้นตอนนี้ควรเริ่มตั้งแต่การให้เด็กยากจนทำแบบสอบถาม และระบุหาวัตถุประสงค์ที่เด็กต้องการศึกษาพัฒนาโดยเฉพาะ

6.2.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-Based Training) เน้นความสามารถที่จำเป็นและความต้องการของครูสำหรับเด็กยากจนมาใช้เป็นฐานของการจัดฝึกอบรม หรือนำมาใช้เป็นเนื้อหาของกรฝึกอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถตามเนื้อหา นั้น ๆ โดยเน้นที่ความสามารถในการทำงานเป็นสำคัญ สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูและคนทำงานกับกลุ่มเด็กยากจน อาทิ สมรรถนะด้านทัศนคติ สมรรถนะด้านทักษะ และสมรรถนะด้านความรู้ เป็นต้น เพื่อให้สามารถทำงานกับเด็กยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น วางแผนและประเมินการเรียนรู้ได้ เขียนแผนการเรียนรู้สำหรับเด็กรายบุคคลได้ มีจิตวิथाสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็ก มีจรรยาบรรณความเป็นครู และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น

6.2.3 การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ (Mentoring) การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของเด็กในศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิหรือบ้านเรียน ให้เด็กที่เป็นแกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอนมาฝึกอบรมเพื่อนในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อองค์ความรู้นั้นจากเพื่อนถึงเพื่อน เพื่อให้เด็กยากจนได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

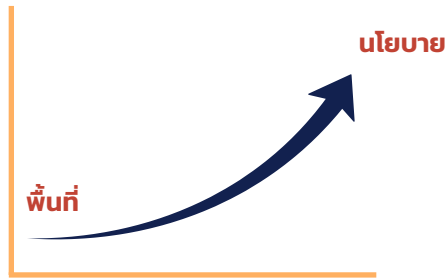
6.2.4 การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู โดยร่วมกันทำงานในระดับหน่วยงานด้วยตนเอง และ/หรือการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับพื้นที่ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

6.2.5 การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ให้มีการดูแลการดำเนินงานของครูสำหรับเด็กยากจน ในลักษณะการนิเทศและให้คำชี้แนะการทำงานโดยตรงและโดยอ้อม การกำกับ ติดตาม และประเมินผลกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่ครูได้ดำเนินการอย่างใกล้ชิด และต่อเนื่อง เพื่อนำผลสะท้อนต่าง ๆ มาปรับปรุง และแก้ไขการทำงานเพื่อการพัฒนาเด็กยากจน โดยการดำเนินการต่าง ๆ ที่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน หรือสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ทำให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติภาระงานนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดมุมมองเชิงบวก เกิดทักษะการทำงานอย่างเชี่ยวชาญ และมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและแม่นยำ เพื่อให้ครูและคนทำงานกับเด็กยากจนมีความพร้อมทั้งในเชิงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีกับการทำงาน และให้ได้รับการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม

บทที่ 3

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

จากรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืนปี 2021 พบว่าเป้าหมายที่ 4 การเข้าถึงการศึกษา ที่มีคุณภาพของประเทศไทย ยังอยู่ในระดับสีเหลือง ซึ่งหมายถึงยังมีความท้าทาย บางประการอยู่ (โครงการวิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน: SDG Move, 2564) โดยปัญหาสำคัญของประเทศไทยคือ ปัญหาเรื่องการออกจากการเรียนกลางคัน ซึ่งทำให้ จำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ถึงร้อยละ 100 จากปัญหานี้ สะท้อนให้เห็นว่าในประเทศไทยมีเด็กที่ออกกลางคันจากระบบการศึกษากลายเป็น เด็กนอกระบบการศึกษาเพิ่มขึ้นทุกปีและมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนสูงขึ้น โดยมีสาเหตุ ที่แตกต่างกัน เช่น การปรับตัวในการเรียน ปัญหาครอบครัว ความยากจน การติดยาเสพติด ถูกจับและต้องคดี การตั้งครุภก่อนวัยอันควร ความพิการ ปัญหาเรื่องสัญชาติหรือ ชาติพันธุ์ รวมทั้งปัญหาเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่มากขึ้น

อย่างไรก็ตามแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการศึกษา ได้ให้ ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ไขในเรื่องเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การสร้างโอกาส และความเสมอภาคทางการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยในแผนได้กล่าวถึงว่ายังมี

เด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบการศึกษาจำนวนมากที่ไม่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ไม่ได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นการขาดโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา

ดังนั้นการป้องกันเด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาคควรมีการพัฒนาระบบการค้นหา ฝึกระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าศึกษาต่อหรือได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ รวมทั้ง มีกลไกการสนับสนุนอย่างเพียงพอทั้งในการป้องกันและมาตรการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาดังแต่ระดับปฐมวัยอย่างต่อเนื่องอันจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษานอกจากจะสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกข้อที่ 4 แล้ว ยังเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนากำลังคนของประเทศให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยให้สามารถก้าวออกจากกับดักรายได้ปานกลางสู่การเป็นประเทศรายได้สูงต่อไป ซึ่งกลไกระดับบุคคล ชุมชนหรือองค์กรที่สำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาคือ ครัวเรือนนอกระบบการศึกษา ซึ่งยังต้องการการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีสิ่งเกื้อหนุนหรือกลไกส่งเสริมในการทำงานต่อไป

จากสถานการณ์การพัฒนาประเทศที่มีความเชื่อมโยงกับการส่งเสริมโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาทำให้เห็นคุณค่าในตัวเอง เปลี่ยนวิธีคิด มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเอง และสามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ ในส่วนของครัวเรือนนอกระบบการศึกษาซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการค้นหาและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อดำเนินการช่วยเหลือและจัดการเรียนรู้ให้เด็กอย่างเหมาะสม รวมทั้งได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากเครือข่ายในพื้นที่เพื่อร่วมกันดูแลและช่วยเหลือเด็ก ในบทนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนเด็กและครัวเรือนนอกระบบการศึกษา ดังนี้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษา

1.1 การจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงานตั้งแต่ระดับพื้นที่ โดยต้องมีการลงพื้นที่เพื่อรับฟังความคิดเห็นและความต้องการจากผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้งเด็กและเยาวชนทุกกลุ่มโดยตรง

1.2 หน่วยงานภาครัฐที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาคควรประสานความร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการพัฒนาระบบการค้นหา ฝึกอบรม ติดตาม และช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าศึกษาต่อ หรือได้รับการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ทั้งในด้านอาชีพ ทักษะชีวิต และการนำตนเองในการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.3 การประสานงานและการเชื่อมต่อฐานข้อมูลของเด็กนอกระบบการศึกษาระหว่างภาครัฐด้วยกันเอง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และระหว่างภาครัฐกับองค์กรของภาคสังคมที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในระดับประเทศ ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับตำบล และใช้ระบบสารสนเทศในการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อส่งต่อข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาและความต้องการในพื้นที่ในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา

1.4 ผลักดันหน่วยงานรับผิดชอบระดับมหภาค เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทำงานบูรณาการกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

และหน่วยงานรับผิดชอบระดับจุลภาค องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ทำงานบูรณาการกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และองค์กรเอกชน ทำงานแบบบูรณาการกัน ในการจัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาเชิงลึกที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกัน เพื่อใช้เป็นฐานในการดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในระดับท้องถิ่น

1.5 การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งภาคการศึกษาและนอกภาคการศึกษา เพราะเด็กนอกระบบการศึกษาต้องเชื่อมโยงความร่วมมือมากกว่ารั้วโรงเรียน ทั้งกรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมสุขภาพจิต รวมถึงภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เพื่อให้สามารถรองรับปัญหา และติดตามเด็กและเยาวชน

1.6 ภาครัฐควรมีนโยบายให้มีกลไกเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด ทำงานเชิงรุกในการป้องกันไม่ให้เกิดหลุดจากระบบและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อการศึกษาต่อในระบบการศึกษาหรือ การเรียนรู้ตามความสนใจหรือความถนัด หรือการดูแลเรื่องสุขภาพ ทักษะชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งมีมาตรการติดตามเฝ้าระวัง รายงานเพื่อลดอัตราเสี่ยงการหลุดออกนอกระบบการศึกษา

1.7 ภาครัฐควรส่งเสริมการออกแบบและพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมให้เกิดระบบในการดูแลและส่งต่อทรัพยากรในการดูแลเด็กนอกระบบ การศึกษาอย่างครอบคลุม รวมถึงการปรับบทบาทของภาครัฐในการดูแลเด็ก ทั้งนี้ ภาคประชาสังคมควรจะมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการและภาครัฐควรมีบทบาท ในฐานะผู้สนับสนุนทรัพยากรในการให้บริการ อันจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการให้บริการ ดูแลและสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับ เด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม รวมถึงภาครัฐควรมีบทบาทในฐานะผู้ควบคุมมาตรฐาน การให้บริการ การกำหนดมาตรฐาน และผลลัพธ์ของการให้บริการ ตลอดจนการเสริม ศักยภาพในเชิงระบบ

1.8 หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานออกนโยบายและหน่วยงานระดับปฏิบัติ ต้องปฏิบัติภารกิจให้เกิดผลเป็นจริงตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คือ ส่งเสริมค้ำอำนาจ การเรียนรู้ให้กับเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษา

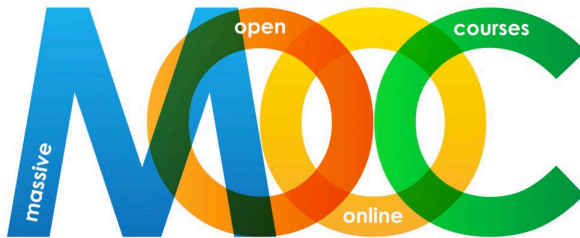
ตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่เด็กจะได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัด โดยรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกพื้นที่ ควรให้มีความยืดหยุ่น หลากหลายรูปแบบเป็นอิสระ โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของเด็ก ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่นเป็นสำคัญ และทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกรูปแบบการศึกษาเรียนรู้ตามที่ต้องการในระบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับตนได้ ภายใต้การคุ้มครองสนับสนุนจากรัฐ อย่างเท่าเทียมกัน โดยควรมีการดำเนินการดังนี้

1.8.1 ภาครัฐควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ ตลอดชีวิตทั้งแบบในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย สำหรับครอบครัว ที่ยากจน และครอบครัวของเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้กลไกการทำงานค้นหา ครอบครัวและตัวเด็กระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สถานศึกษามาร่วมเป็นกรรมการช่วยเหลือ ในแต่ละจังหวัดของตัวเอง

1.8.2 ภาครัฐต้องจ่ายเงินอุดหนุนเข้าบัญชีการศึกษาเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนไปที่ตัวเด็กทุกคน เปิดโอกาสให้เด็กออกแบเลือกประเด็นหรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะวันนี้สังคมและชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้สาธารณะที่มีคุณภาพอยู่ทุกพื้นที่ สามารถรองรับการเรียนรู้ตามความสนใจของเด็กแต่ละคนได้ แล้วนำผลการเรียนรู้นั้นมาเป็นส่วนหนึ่งในการวัดประเมินผลพัฒนาการเพื่อการเทียบโอนประสบการณ์ การศึกษาตามอัธยาศัยเข้าสู่ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออุดมศึกษา ขณะเดียวกันตามพันธกิจการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ไม่ทอดทิ้งใคร เด็กทุกคนต้องได้รับการคุ้มครอง ส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นมาตรการจ่ายเงินสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนนี้ จะต้องครอบคลุมโดยรัฐจ่ายเงินอุดหนุนการศึกษาเข้าบัญชีเด็กทุกคนด้วย ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใด สถานภาพใด ทั้งที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษา

1.8.3 ทุกมหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยเปิด เป็นตลาดวิชา และเป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก มหาวิทยาลัยทั้งโลกถูกทำให้หมดศรัทธาและค่านิยมต่อบริญญากำลังถูกสั่นคลอนอย่างหนัก การศึกษาระดับอุดมศึกษาถึงเวลาเปลี่ยนแปลงสู้กับวิกฤตด้วยการปรับตัวเองให้มีสถานะเป็นตลาดวิชา เป็นมหาวิทยาลัยเปิดด้วยระบบโมดูล (Module) หรือชุดวิชาที่พัฒนาทันกับการเคลื่อนตัวของวิทยาการความรู้สมัยใหม่ คุณภาพวัดจากการนำไปใช้ได้จริง และเป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต รับผิดชอบต่อผู้เข้าศึกษาหลายช่องทางโดยไม่จำกัดวุฒิและวัย รวมทั้งผู้ที่อยู่ในระบบหรือนอกระบบการศึกษา

1.8.4 ภาครัฐควรพัฒนาและส่งเสริมการใช้การจัดการศึกษาตามอัยยาศัย สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การเรียนผ่านระบบการเรียนแบบเปิดเพื่อมวลชน (Massive Open Online Course: MOOC) และมีการต่อยอดจากการเรียนรู้ในลักษณะนี้ ไปสู่การจัดการศึกษาที่สามารถรับรองการสำเร็จการศึกษาได้นั้น จะต้องออกแบบให้อยู่ในรูปแบบของธนาคารเครดิต (Credit Banking) โดยกระทรวงศึกษาธิการอาจออกแบบหลักสูตรที่กำหนดกลุ่มเนื้อหาหรือหัวข้อที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ผ่าน MOOC เพื่อนำมาใช้ในการเข้ารับการประเมินจากส่วนกลางเพื่อขอสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน หากผู้เรียนสามารถเก็บความก้าวหน้าในการเรียน MOOC ในหลักสูตรต่าง ๆ ที่กำหนดและผ่านการประเมินดังกล่าวแล้วก็จะถือว่าเทียบเท่ากับการสำเร็จการศึกษา ขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

1.8.5 การส่งเสริมให้ใช้หลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการส่งเสริม การเรียนรู้ในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษา แต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล

1.9 การเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ทั้งในเรื่องของรายได้ สวัสดิการ ความรู้ในการดูแลครอบครัว และลูกหลาน เพื่อเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ป้องกันเด็กหลุดจากระบบการศึกษา

1.10 การส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในรูปแบบการส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนด้านอาหารเพื่อความพร้อมในการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิต หรือการส่งเสริมงบประมาณและกิจกรรมเพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาหาร

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครูนอกระบบการศึกษา

2.1 การสนับสนุนการพัฒนาหน่วยงานของรัฐที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งองค์กรเอกชนให้มีข้อมูล องค์กรความรู้ และเครื่องมือที่จำเป็นในดำเนินการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2 การพัฒนาศักยภาพครู ควรีระบบและหลักสูตรการจัดฝึกอบรม เพื่อยกระดับศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาทักษะของตนเองให้จัดการกับงานที่เกิดขึ้นได้ โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา และมหาวิทยาลัย รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคมที่เป็นหลักของเครือข่ายมาร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้ครูนอกระบบการศึกษาทุกคนควรได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะหรือกระบวนการในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ และร่วมขับเคลื่อนและออกแบบกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงพัฒนาระบบที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมกับครูนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงของครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ รวมทั้งการใช้แนวทางชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice – CoP) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ควรพัฒนาไกหรือนโยบายในการพัฒนาครูที่ชัดเจน แนะนำการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เพื่อให้ครูประยุกต์สิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการสอนเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้น เช่น จิตวิทยา

การพัฒนาการเพื่อการดูแลเด็กและการดูแลจิตใจของตนเอง ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รูปแบบการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องมีความละเอียดอ่อนสูง แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานและการศึกษาแนวโน้มเกี่ยวกับอาชีพใหม่ ๆ หรือเรื่องความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการดูแลเด็ก ช่องทางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ช่องทางการประสานงานเพื่อส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ศูนย์การศึกษาคนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยหรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น รวมถึงการทำสื่อการสอนที่หลากหลาย นอกจากนี้ ต้องมีการเสริมพลังครูเพื่อการดูแลจิตใจและสังคมของครู

2.3 การยกระดับศักยภาพสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม มูลนิธิที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้สถานที่ดังกล่าวมีระบบการทำงานเพื่อเกื้อหนุนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายทั้งเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อย่างยั่งยืน ยกกระดับและให้การสนับสนุนศูนย์การเรียน รวมถึงมีระบบการช่วยเหลือและในส่วนของชุมชน ควรให้ชุมชนแต่ละชุมชนตั้งคณะทำงานที่เป็นรูปธรรม เป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กเบื้องต้นและการสนับสนุนพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

2.4 รองรับการมีตัวตนและความสามารถของครูนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ สวัสดิการในดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยและที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การพัฒนาทางความรู้และอาชีพ และค่าตอบแทน เนื่องจากการดำเนินงานของครูนอกระบบการศึกษาขององค์กรภาคประชาสังคม ส่วนใหญ่เป็นลักษณะงานแบบอาสาสมัคร จึงไม่ได้รับค่าตอบแทนในขณะที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเกิดขึ้น จึงควรพิจารณาสวัสดิการ

สวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่ครูนอกระบบการศึกษา โดยอาจเทียบเคียงการให้เบี้ยเลี้ยง ค่าตอบแทนและสวัสดิการ ในลักษณะเดียวกับอาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะดวกและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น รวมถึงการได้รับการยอมรับจากสังคม

2.5 การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษา (อสม.การศึกษา) เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้ถึงระดับหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน ซึ่งช่วยให้ช่วยสำรวจเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กนอกระบบการศึกษา เข้าถึงตัวเด็ก และให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเด็กได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาสาสมัครผู้ที่มีจิตสาธารณะในพื้นที่ เช่น บัณฑิตรองาน ข้าราชการครูเกษียณ ครูอัตราจ้าง และรุ่นพี่ในชุมชน ควรให้สนับสนุนค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าตอบแทนให้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ อสม.การศึกษาสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวและประสานงานไปยังเครือข่ายร่วมดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลไกระดับจังหวัดและระดับภาคเพื่อการช่วยเหลือเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา

2.6 การสรรหาและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ ควรพิจารณาจากทักษะความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ แรงบันดาลใจและทัศนคติในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการ มีการพัฒนาจากการให้เรียนรู้ผ่านการอบรม การปฏิบัติจริงในพื้นที่หรือกับกลุ่มเป้าหมายจริง และมีพี่เลี้ยงเรียนรู้ที่เป็นครูนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์คอยให้คำแนะนำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Mentoring and Coaching)

2.7 การส่งเสริมการจัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่ เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ตรงตามความจำเป็น ตามบริบท และครูจะได้มีแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กทั้งที่อยู่ในระบบหรือนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านปัญหา ความต้องการ ของทั้งตัวเด็กและพื้นที่

บทที่ 4

อุปสรรค

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของประเทศไทยยังคงมีความเหลื่อมล้ำ โดยมีเด็กยากจน เด็กด้อยโอกาส มากกว่า 3.7 ล้านคน ซึ่งสถานการณ์ของเด็กนอกระบบ การศึกษานั้น พบว่า ในปีการศึกษา 2561 มีเด็กและเยาวชนอายุระหว่าง 12–21 ปี ที่อยู่นอกระบบการศึกษารวมทั้งสิ้น 1.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.24 ของจำนวน เด็กในช่วงวัยเดียวกันทั้งหมด โดยสามารถแบ่งได้เป็น ช่วงอายุ 12–14 ปี จำนวน 1.2 แสนคน อายุ 15–17 ปี จำนวน 2.5 แสนคน และอายุ 18–21 ปี จำนวนมากกว่า 9 แสนคน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีเด็กและเยาวชนในประเทศไทยที่ต้อง เสียโอกาสและไม่ได้รับสิทธิในด้านการศึกษาในแต่ละปีเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ล้านคน (ศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564; สมพงษ์ จิตระดับ, 2563)

สาเหตุที่เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษากลายเป็นเด็กนอกระบบการศึกษา มีสาเหตุมาจากการติดยาเสพติด การตั้งครุภัณฑ์ที่ไม่พึงประสงค์ การอพยพตามผู้ปกครอง ปัญหาครอบครัว ปัญหาในการปรับตัว รวมถึงการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่

ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ศักยภาพของสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ไปจนถึงการผลักดันเด็กออกจากระบบการศึกษาก็เป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มจำนวนเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามากขึ้น แต่ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาเศรษฐกิจ พบว่า ปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กไม่ได้เรียนต่อหรือต้องออกจากการเรียนกลางคัน เนื่องจากครอบครัวมีฐานะยากจน ซึ่งสิ่งที่ตามมาคือเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษากลุ่มนี้จะไม่ได้รับสิทธิ ด้านการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเงินอุดหนุน ค่าใช้จ่ายอุปกรณ์การเรียน อาหารกลางวัน และที่สำคัญคือขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ และการหาเลี้ยงชีพ (ศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564)

ปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษากลับเป็นเด็กนอกระบบการศึกษานั้นไม่ใช่แค่ปัญหาการศึกษาแต่ยังมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วย โดยนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดคำนวณว่า หากประเทศไทยไม่มีเด็กหลุดจากระบบจะทำให้จีดีพีเพิ่มขึ้น 3% ขณะที่อดีตนักเศรษฐศาสตร์จากยูเนสโกประเมินว่า การที่ประเทศไทยแก้ปัญหาเด็กหลุดจากระบบการศึกษาได้จะสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากกว่า 228,000 ล้านบาทต่อปี

ดังนั้นแนวคิดเรื่องการป้องกันและการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงปรากฏอยู่ในแผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการศึกษา ซึ่งได้ให้ความสำคัญและกำหนดเป้าหมายให้เด็กนอกระบบการศึกษากลับเข้าศึกษาต่ออย่างน้อย จบการศึกษามัธยมศึกษา และได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้

การที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาคือเด็กนอกระบบการศึกษานั้นจะต้องอาศัย **การมีส่วนร่วม** จากทั้งระดับนโยบายของประเทศ การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในเชิงป้องกันการหลุดออกจากระบบการศึกษา การแก้ไขและช่วยเหลือเมื่อเป็นเด็กนอกระบบการศึกษา โดยหน่วยงานรัฐมีอำนาจตามกฎหมาย มีทรัพยากรทั้งบุคลากรและงบประมาณในการขยายกลไกการทำงานร่วมกับองค์กรเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเชิงระบบในการป้องกัน แก้ไขช่วยเหลือเด็กกลุ่มเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยมีข้อเสนอแนะโดยสรุป ดังนี้

ประการแรก **ควรเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกเดิมที่มีช่องว่าง** เนื่องจากหน่วยงานรัฐมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ที่มีปัญหาเฉพาะ หรือลงไปแก้ไขปัญหาเชิงลึก ได้ดีเท่าองค์กรภาคประชาสังคมที่อยู่ในพื้นที่ ในขณะที่องค์กรภาคประชาสังคมมีข้อจำกัด ด้านทรัพยากรในการดำเนินงาน ดังนั้นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อ ค้นหา พัฒนา และส่งต่อ จึงควรดำเนินงานร่วมกันผ่านระบบจัดการรายกรณี โดยเชื่อมโยงและจัดวาง ให้เป็นเชิงระบบมากขึ้น

ประการที่สอง **ควรพัฒนากลไกใหม่เป็นตัวเชื่อมประสานการทำงานในพื้นที่** ทั้งนี้หน่วยงานรัฐมีกลไกที่สร้างขึ้นในการดำเนินงานระดับพื้นที่อยู่แล้ว เช่น คณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กปฐมวัยระดับจังหวัด คณะกรรมการสาขาวิชาชีพระดับจังหวัด สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด ตลอดจนมีหน่วยงานที่ดูแลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ เช่น บ้านพักเด็กและครอบครัว กศน. อำเภอ กศน. ตำบล รวมทั้งองค์กรเอกชนในพื้นที่ แต่อาจไม่ได้มีการทำงานร่วมกันในเชิงเสริมแรงกัน การพัฒนาให้มีกลไกเชื่อมประสานที่เสริมพลังกัน จะช่วยหนุนเสริมกระบวนการทำงานของหน่วยงานรัฐให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

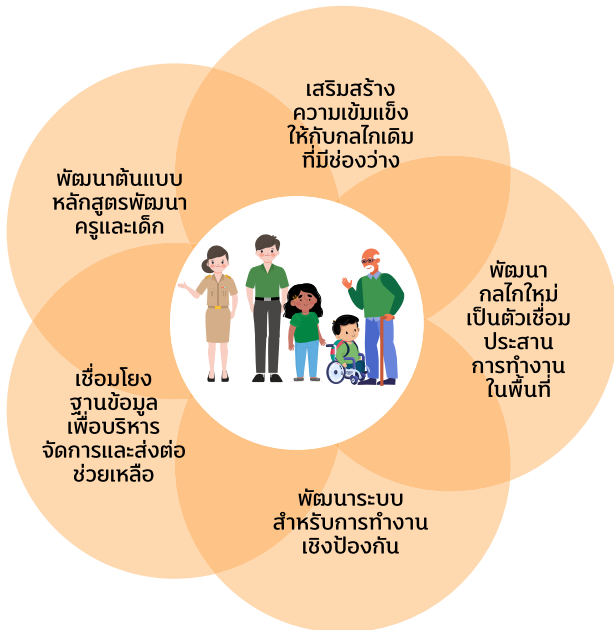
ประการที่สาม **ควรพัฒนาระบบสำหรับการทำงานเชิงป้องกัน** เนื่องจากที่ผ่านมาพบว่าการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษามีความซับซ้อน หลากหลาย และต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก ดังนั้นการทำงานเชิงป้องกันกับกลุ่มเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา โดยพัฒนาระบบเฝ้าระวังและจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างยั่งยืนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

ประการที่สี่ **ควรเชื่อมโยงฐานข้อมูลเพื่อบริหารจัดการและส่งต่อการช่วยเหลือ** เนื่องจากปัจจุบันไม่มีเจ้าภาพดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างชัดเจน แต่ละหน่วยงาน จึงมีความพยายามในการสร้างฐานข้อมูลเฉพาะของตนเองขึ้นมาเพื่อดำเนินงานตามภารกิจ

การเชื่อมโยงฐานข้อมูลจึงมีความจำเป็นเพื่อให้การบริหารจัดการและส่งต่อการช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะมีการวิเคราะห์ฐานข้อมูลของแต่ละองค์กร เพื่อแบ่งบทบาทว่าแต่ละหน่วยงานควรเป็นเจ้าภาพหลักหรือเจ้าภาพร่วม ในแต่ละส่วนงานอย่างไร เพื่อพัฒนาสู่การทำงานในเชิงนโยบายร่วมกัน

ประการสุดท้าย การพัฒนาต้นแบบหลักสูตรพัฒนาคูรณอกระบบการศึกษา และต้นแบบหลักสูตรที่สะท้อนความหลากหลายของศักยภาพผู้เรียนรายบุคคล สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจะดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์กรภาคประชาสังคมที่มีความเชี่ยวชาญในการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายทั้งเด็กและคูรณอกระบบการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานของรัฐและพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542, 14 สิงหาคม). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553.

https://drive.google.com/file/d/1LilbGK2o-OZpiOlx5w8AZJ_4tSXzrXd/view

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563, 5 พฤษภาคม). ประกาศสำนักงาน
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเรื่อง การสนับสนุนทุนโครงการ
สนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปีการศึกษา 2563.

<https://www.eef.or.th/notice/858>

กัมปนาท บริบูรณ์ และ รณิดา เขยชุม. (2553). การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษา
สำหรับเด็กด้อยโอกาส : กลุ่มเด็กถูกปล่อยปละละเลย. กระทรวงศึกษาธิการ.

โครงการวิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน: SDG Move. (2564).

Press Release รายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development
Report: SDR) ปี 2021.

โชษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และลือชัย ศรีเงินยวง. (2559). รายงานฉบับประชาชน ปัญหา
ความต้องการ การเข้าถึงบริการของเด็กพิการในชุมชน และสถานการณ์
กำลังคนด้านการฟื้นฟูสุขภาพ. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.).

นิโคลัส เบอร์เนตต์. (2557, 8 พฤษภาคม). ใช้อุปสรรคการศึกษาไทยไม่หลุดอันดับท้าย.

เดลินิวส์ <https://www.dailynews.co.th/education/236128>

ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ. (2563). โครงการจัดทาระบบฐานข้อมูลครูนอกระบบ
ปี 2562-2563. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน. (2664, 18 มีนาคม). 10 ประเด็นสีเทา.

<https://1th.me/xmFwW>

สมพงษ์ จิตระดับ. (2562, 21, กันยายน). เด็กไร้ ได้เรียน เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง.

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) องค์การช่วยเหลือเด็ก
(Save the Children) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษา
ตามอัธยาศัย (กศน.) และภาคีเครือข่าย 20 จังหวัดสร้างความเสมอภาค
ทางการศึกษา, เวทีเด็กไร้ ได้เรียน เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง. [Symposium]. กรุงเทพฯ.

- สมพงษ์ จิตระดับ. (2563). *การขับเคลื่อนเชิงระบบเพื่อการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.
- สหประชาชาติ ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ สร้างการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน*. <https://thailand.un.org/th/sdgs/4>
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. (2542, 14 สิงหาคม). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553*. <http://www.atg.go.th/law-03.html>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง)*. <http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2021/02/แผนปฏิรูปฯ-ฉบับปรับปรุง-ประกาศในราชกิจจานุเบกษา.pdf>
- อัญมณี บูรณกานนท์. (2553). *การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษาเด็กด้อยโอกาส กลุ่มเด็กด้อยโอกาส/ยากจนเข้าถึงบริการ*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- School of Changemakers. (2020, 17 เมษายน). *(Problem Insight) The situation of children of school*. <https://www.schoolofchangemakers.com/knowledge/25937>
- UNESCO. (2019). *New methodology shows that 258 million children, adolescents and youth are out of school*. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/new-methodology-shows-258-million-children-adolescents-and-youth-are-out-school.pdf>
- United Nation Development Program. (2016). *High-Level political forum on sustainable development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/intergovernment>

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: cyd.educhula@gmail.com เว็บไซต์: www.cydcenter.com